

rül: »El tudja képzelni, hogy a mai napig hány Karthágóról szóló kötetet faltam fel? Körülbelül százat.« (Félicien Marceau: *A regény szabadon*). És sorolhatnánk még sokáig, annak bizonyítására, hogy a „fiktív” regényhez dokumentumok tömegét használták fel. Az utószavak természetesen csak a legkritikább esetekben sorolják fel az alapul szolgáló dokumentumokat, mondván, hogy a mű „valóságának” úgysis önmagáért kell beszélnie.

De egyebekről is árulkodik ezúttal az utószó. Önmagával kerül el-  
lentmondásba Norman Mailer, amikor kijelenti: „a fiktív nevek és élő  
vagy holt személyek közötti hasonlóság kizárólag véletlen egybeesésnek  
tekinthető.” Majd a következő bekezdésben így ír: „ki merem jelenteni,  
*igaz történet* valóságos nevekkal és valóságos életekkel — úgy, hogy  
egyben regénynek is lássék.” Az idézetek nyilvánvaló ellentmondását a  
következőképp lehetne feloldani: amennyiben a fiktív személyek az  
erotikus jelenetek szereplői, úgy indokoltnak látszik az anonimitás.  
Csakhogy ebben az esetben még a történet „igazsága” is megkérdőjele-  
zendő.

Egy interjúban mondta a szerző: „... olyan ember történetébe fog-  
tam bele, aki felnőtt éveit egyvégtében börtönben tölti, aztán kiszabadul,  
megismerkedik egy lánnyal, szenvedélyes szerelem szövődik közöttük; a  
kapcsolat szinte tökéletesnek indul, de aztán szakítanak... Dosztojevskij  
tollára kíváncsozó figurával volt dolgom. S ha mindez nem lett volna  
elég, ez a férfi olyan lányba volt szerelmes, aki — nem félek ki-  
mondani — vérbeli amerikai hősnő.” Szerencsére a regényben sikerül  
megcáfolnia önmagát. Az azonban hamar kiderül, hogy a két főhős,  
Nicole és Gary nem igazán érdekes személyiségek. Mailer ugyanis so-  
hasem találkozott Gilmore-ral, tehát mások beszámolóí alapján próbál-  
ja összerakni a bűnöző portróját, amely még kiszínezve sem lehet iga-  
zán figyelemre méltó, élettörténete két vaskos kötetben sem mond sokat  
a számunkra.

KONTRA Ferenc

## S Z Í N H Á Z

NÉMETH P.(ÉTER) ISTVÁN

(1922—1985)

Mi, és nemcsak mi a közvetlenebb környezetéből, mindig csak Pistá-  
nak hívtuk. Teljes és becsületos neve Németh P. István volt. Ez a P.  
az apai Pétert jelentette, és azt, hogy ilyen előddel kevesünket aján-  
dékozott meg a sors, bevallom, kissé irigykedtem is rá emiatt. Mármint,

hogy lám, léteztek olyan családok is, amelyekben a gyerek az anyatejjel szívta magába a váteszi magatartást, és nem tévelygések hányattatták, és későbbi felismerések meg ajnározások irányították élete útját.

A magyarcsernyei suszter, Németh Péter ugyanis háború előtti kommunista, együtt raboskodott élvonalbeli elvtársakkal, legendás munkásmozgalmi szervező, evégből kerül később Debellácsra is, és ez a bánáti nagyközség szintén sokat köszönhet neki. Jórészt az ő jóvoltából átveszeli a háborús megpróbáltatásokat, hogy most csak egyetlen történetet adjak tovább az én immár néma Pistám atyai repertoárjából. A felszabadulás zűrzavaros napjaiban egy őrnagyféle állít be a község-házára, és elrendeli, hogy a férfilakosság néhány napi élelemmel és pokróccal azonnal sorakozzon fel a főtéren, talán valami sürgős munka elvégzésére vagy mire. Németh Péter éppen nincs néphatósági irodájában, Pancsován járt hivatalos ügyben. De még idejében hazaér, és nem kis meglepetéssel látja a látandókat. Előkerül a tiszt is, akit menten kérdőre von, hogy hol a „bumaska”, az írásos parancs a mozgósításra. Az illető a derekán lógó pisztolyra mutat, hogy itt a papír, mire a községi elnök, Németh Péter kihúzza íróasztalának a fiókját, kivessz belőle egy nagyfene revolvért, maga elé teszi, és azt válaszolja: ilyen utasításom nekem is van. Szó szót követett, ám elég legyen ebből annyi, hogy a dolog tisztázódott, és a Pista nevében szereplő nagy P. kilép az erkélyre, és hazaküldi békében a népséget, amely, és ezt még hozzá kell tennem, kisvártatva önkéntesen és lelkesen feliratkozik az ott is toborzott Petőfi brigádba.

Nem csoda hát, hogy az István fiú is velük megy, és kiveszi részét hadseregünk befejező hadműveleteiből. 1947-ben szerel le, a debellácsi népbizottságban titkároskodik, majd a pancsovai járási pártvezetőség tagja, és 1950-ig az agitációs bizottság vezetője. Ekkor jön Újvidékre, egyenesen az Újvidéki Rádió magyar nyelvű szerkesztőségébe, és 57-ig a kulturális-művészeti műsorok főszerkesztője. Ezekben az években kezdődik barátságunk is, annál is inkább, mivel 1960-ig együtt dolgozunk a Magyar Szó szerkesztőségében. Ekkor veszi át könyvkiadásunk intézését ugyanabban az épületben, és ami nekem még fontosabb: tartózkodik is minden este és éjjel ugyanabban a klubhelyiségben, ahol az első kinyomott lappéldányt vártuk mindig, és ahol a sántikáló Horvát bátyánk gondoskodott arról, hogy közben jókat együnk és igyunk. Ott, abban az első emeleti helyiségben gyűlt össze nap mint nap az akkori szellemi élet színe-java, és olyan állandó vendégeket is köszönhetünk rendszeresen a duma- és a zsugaasztaloknál, mint a Doronjski Stevót, a mindig vele járó Vlajković Batót, majd a Forum tanácselnököt Nagy Jós-kát és másokat. Onnan aztán hajnaltájt kísérettük egymást haza a csendes és a mainál sötétebb újvidéki utcákon. És ha jól emlékszem, Németh Pista volt rendre az utolsó előtti nyugovóra térő. Mert az utolsó szó jogát veretlenül Szabó Gyurka tartotta fenn magának, akivel soha

sem lehetett előbb befejezni az eszmecserét politikáról, művelődésről, sajtóról, művészetéről. És ha mostanság arra kíváncsi valaki, hogy mi hiányzik ebből a mai közéletből, akkor bizton állíthatom: éppen ez az intim és véget érni nem akaró diskurzus, amit semmilyen hivatalos értekezlet nem helyettesíthet. És ha szabad következtetnem, ezért nem is lettünk talán bürokraták, noha ekkor már csaknem valahányan komoly tisztségeket töltöttünk be. Németh István se lett az, pedig 67—69-ig amolyan kulturális miniszter volt a tartományi képviselőházban és csak 1973-ban alapította meg az Újvidéki Színházat, amiről már többet tud a nagyközönség.

Így vegyült el benne alighanem szerencsésen a kitartással, sőt nyakassággal sokszor ellentétes tájékozottságadta bölcsesség, amellyel aztán mindenkit lenyűgözött. Egyszóval, tekintélye volt, később már a színházi brancsban országgraszoló, minekfolytán szinte magától értetődő választásként ültették be a Sterija Játékok igazgatói székébe, a színművészetnek egy meglehetősen kuszált korszakában. Mondanom sem kell talán, hogy itt is megállta a helyét. Igen, azt akarom mondani, hogy erős volt, folyton betegeskedő társaságunkban maga a megtestesült egészség. Egyetlen orvoságot ismert, a szódabikarbónát egész élete folyamán. És most is csak ez a gonosz és sajnos gyógyíthatatlan kór végezhetett vele. De még a kórházban is csodájára jártak az orvosok. A mosdóban bukkantak rá, amint két ájulás közben, harminc-egynéhány kilósan és csövekkel a testében — cigarettázik. Az utolsó napokat kivéve tiszta fejjel gondolkodott és beszélt, legutóbb még az írókongresszusról is. Végignézte, végigélte szinte a saját haldoklását, és viselte el mindezt hozzá illő méltósággal.

Hallom, barátai iránt is érdeklődött, és engem is emlegetett. Sajnos, éppen úton voltam, nem jutottam el hozzá, de a teljes igazság az, hogy én a régi vállas, egyenes tartású Pistámat szerettem volna megtartani emlékezetemben és irtóztam is attól a látványtól, ami az intenzív osztályon fogadott volna. Abba a kívánságába kapaszkodtam, hogy nem igényli a látogatókat. És hogy tudja ő, tudnia kellett: hosszú hónapok óta rengeteget gondoltam rá, és sohasem fogom elfelejteni a vele együtt töltött éveket és évtizedeket. Görcsösen felkutattam mindazt, ami vele kapcsolatos. Újraolvastam fiatalkori novelláit, mert szépírással is próbálkozott, méghozzá szürrealista felhanggal. Leadtuk a rádióban az általa rendezett *Svejk, a jó katona* sorozatot és közös kalandjainkat mesélgettem unos-untalan a kollégáknak. De ez már az én bánatom, tehát személyes ügy, ezért is igyekeztem eddig tárgyilagos lenni. Németh Pistát, a barátomat majd magamban siratom el. Itthon, azt a fo-télt nézve, amelyben üldögelni szokott, a színházban, amelyben minden reá utal, abban a tengerparti faluban, ahová nyaralni jött hozzám, és, igen, itt a rádióban, ahol oly szép napokat töltött énelőttem.

Sajátos gyászinduló gyanánt azonban még lejátszottuk a nekrológ vé-

gén az Újvidéki Rádió talán legsikeresebb slágerét, a Bolyongok a város peremén címűt, amelyet népdalból készítettek, és ő írta hozzá a szöveget is kereken harminc esztendővel ezelőtt. Hiszem, nem volt fülsértő ez a réges-régi dal. Neki, tudom, tetszett volna, hisz sohasem kedvelte a patetikát. És remélem, azok is szívesen vették, akik távolabbról ismerték és szerették.

VÉBEL Lajos

✱

Az 50-es évek végén, a 60-as évek elején szeretett járni a kanizsai írótáborba. A klubok szenvedélyes csevegője számára a Vigadó terasza a platánok márványoszlopaival valamiféle ideális szabadtéri klub, agóra volt — erős, tömpe ujjai között a cigarettával, kispohárral, kávécsészével a leghevesebb vitában is mindig, mint pontos patikus celebrált... De most nem erről akarok beszélni, hanem egy másik kanizsai rituáléről.

Minden reggel maga köré gyűjtött 3—4 író, és elvonult velük a postával szemben levő Kovács-féle borbélyműhelybe: *borotválkozni*.

Ha e szót hallom vagy mondom, az ő arcát látom, számomra egy kicsit mindig ő borotválkozik, e szóban számomra mindig ott serceg, csillog az őt borotváló kés is.

Én akkortájt alig borotválkoztam még, borbélynál később sem soha, éppen ezért (noha, Kovács úr egyike volt gyerekkorom borbélyainak) nehéz pontosan megmagyaráznom, hogyan és miért kerültem reggelente én is az írók borbélyhoz vonuló kis csapatába. Beültem velük a fal mellé, és miközben ők egymást váltogatták a zsírosfényű trónokon, a pacsuliállatban átfutottam az újságokat. Számomra is különösen hangzik, ma még különösebben, de tényleg csak azért mentem velük, mert szerettem nézni, ahogy Pistát borotválják, ahogy erős nyakán (különben is nyakas kis kálvinista volt) megülő kerek feje a kisipar már-már misztrikusnak mondható szertartásában megtisztul: abszoluttá lesz.

Biztos egész életében így, ilyen rendületlen komolysággal, rendszerességgel járt Debellácson, Pancsován is borbélyhoz, de én más városban sosem láttam, furcsa, Újvidéken sem, noha évtizedekig szinte naponta találkoztam vele a központ különböző pontjain.

Itt, Újvidéken a könyvkiadó, a színház embere volt nekem. Szeretett anekdotázni, anekdotákat mesélni Krležáról, Sinkórol, Veres Péterről, Illyésről, Zilahyról.

Sokszor újrameséltettem vele pl. Krleža emlékezetes berobbanását a Forumba.

Mivel közölték vele, hogy születésének 70. évfordulójára tervezett sorozata elkészült, Pestre utazva a nagy horvát író váratlanul megjelent Újvidéken, hogy magával vigyen néhány könyvet, s megajándékozza velük pesti barátait.

Az igazság persze az volt, hogy a könyvek még bekötetlenül tornyosultak a nyomdában. Pista a rá olyannyira jellemző módon megpróbálta leszerelni Krležát, mondván, nehezek a könyvek, folytassa ő csak szépen nyugodtan az utat, majd becsomagolnak néhányat és utánaküldik.

Mit képzél, Németh úr, robbant Krleža, gyalog megyek Budapestre?!

Lenn a Forum előtt ott állt Krleža hatalmas fekete Chevrolettje...

Első két könyvem az ő idejében jelent meg — sokszor morogtam el-lene, talán bíráltam is, ám annál inkább visszavágytam nyitott közvetlenségét a későbbi időkben, talán azért is lettem afféle házi szerzője az Újvidéki Színháznál.

Hihetetlen stabilitása, diplomáciai őstehetsége számára az igazi terep a színházak mindig kusza nyüzsgése, dzsungele volt.

Hogy a szegényes körülmények között induló és működő Újvidéki Színházból néhány év alatt országos hírű együttes lett, hogy a mindig neuralgikus Sterija Játékok legsúlyosabb konfliktusát nagyvonalúan megoldotta, s közben a Játékok az új jugoszláv törekvések nyitott mezőnye maradt, mindezek képessége komoly tényei voltak.

Ha összefutottam vele, mindig kérte, ugorjak fel hozzá a Sterija irodájába — beszélgetni, majd az utóbbi egy-két évben többször üzent is. A *Leonce és Léna* bemutatóján mellé kerültem, mutatójával megfenygetett, majd azt mondta, ugorj fel: *hiányzik halvány profilod*.

Egy napon aztán végre felmentem. Titkárnöje megkérdezte, mit akarok. És én zavarba jöttem. Semmit, mondtam, csak úgy, beszélgetni jöttem. Nem értette. Szűk baráti köre és tömérdek ügyfele között nem tudott hová helyezni... Összefutottam ismét vele. Nem jöttél?! De voltam, mondtam, csak a titkárnök nem értette, mit akarok, nem értette, hogy semmit sem akarok, se jegyet, se interjút, hogy csak úgy elhoztam halvány profilom... Nevettünk, tetszett neki, hogy megjegyeztem a mondatát, amit én, lehet, önkényesen, a dán királyfira tett utalásként is értelmeztem. Nevettünk, miközben megdöbbenve regisztráltam: a mindig abszolútnak tudott koponya gyűrődni, zsugorodni kezdett.

A temetésen Luka Hajduković arról is beszélt, hogy a halálnak atomokként kellett megküzdenie vele, hogy valamiféleképpen szörnyű szétbontó betegségében is végig összefogott tudott maradni.

Míg ezeket a szavakat hallgattam, ismét abban a kis vidéki borbélyműhelyben láttam — láttam őt, ahogy kifogástalan sötét öltönyben, fehér ingben, nyakkendőben, koncentrált arckifejezéssel kilép a borbélyműhelyből.

Emberi alakjával, megjelenésével, külsejével évtizedekig bizonyította nekünk, hogy végtelen beszélgetései, vitái a színházklubokban, hogy egyáltalán az ő kultúrmunkási-kultúrpolitikusai profilja halálosan komoly dolog. Igen, ez a lényeg: az volt számomra mindig csodálatos Pistánál, hogy azon a ritka levegőjű, ingoványos sávon, ahol ő végig te-

vékenykedett, úgy tudott létezni, olyan határozottan, keményen — és mégis közvetlenül, hátsó gondolat nélkül —, mint felénk senki más. Mint fában a csomó.

TOLNAI Ottó

## EGY KIS UDVARHÁZBAN

Ahogy a színlapról értesül: a néző, Witkiewicz ezt a művét egy Ritner nevű — ma már ismeretlen — író darabjának paródiájaként írta, s célja „a realista dráma kigúnyolása” volt. A korabeli közönség alkalmasint jól, pontosan érthette Witkiewicz szándékát, ami korunk nézője számára viszont érdektelenné vált. Következésképpen másban kell keresni színpadra állításának értelmét, s nem is általában a realista dráma felletti gúnyolódásban, inkább a kisszerűségbe ragadt életforma elutasításában. Abban, amit a címben levő *udvarház* mintegy jelképez: a hazug formákat jelentő idill elhárításában.

Itt mutatkozik ugyanis Witkiewicz művén az a rés, melyen át korunk nézője beléphet ebbe a „naturalisztikus tárgyyszerűség” és a látomások ellentmondásaiból, a köznapian naturálisból és a misztikusból szőtt — közkeletűen szürreálisnak mondott — világba.

Föltéve, ha erre az előadás alkalmat, módot ad.

Hernyák György rendezése nem nyújt ilyen lehetőséget az Újvidéki Színház közönségének. Nem is nyújthat, mert a rendező egy lényeges mozzanatról megfélekedzik. Arról, amit Witkiewicz drámájának első mondatai, az író utasításai és a szereplők replikái alapján föltétlenül szem előtt kellett volna tartania, hogy itt a szürreális a reálisra épül, a fantasztikum, a látomások, a misztikum csak naturális alapon — és ezzel szemben — érvényesülhet.

Nem véletlenül részletezi gondosan Witkiewicz az első felvonás első jelenetének színhelyleírását: a „fehérré meszelt falakon szőnyegek lógnak. A két ablak közt garnitúra: vörös, eléggé kopott bútorok. Balra kis, háromlábú asztalka”. A fűszereplő „kanapén ül... és pipázik”. A mellette „egy fotelban” ülő Anette „kalapban és szürke kosztümben” látható, kezében „retikül”. Amikor a főszereplő mesél — nem véletlen, hogy mesélésre kéri fel, s ebbe úgy fog bele, mint az anekdotázók, akik nagy élvezettel tesznek eleget a jelenlevők kívánságának —, akkor közben „pőfékel”, majd „Fölpattan, és pipáját a csizmájához ütögetve kirázza belőle a dohányt”, végül pedig „Pipáját az asztalhoz kop-pintja”.

Kétségtelen, hogy a helyszín aprólékos leírása és a főszereplő gesztusainak meghatározása — akárcsak a szereplők ruházatának, hajviseletének részletezően pontos festése — miliő- s hangulatábrázolás szándékával készült. Mentalitást, világot körvonalaz, határoz meg az író,